

תוכן עניינים

2.....	מבוא
4.....	פרק 1 : זיכרון השואה בישראל ובעולם
4.....	זיכרון השואה בישראל
8.....	זיכרון השואה בראי בינלאומי
12.....	זיכרון השואה במדינות ערב
14.....	פרק 2 : זיכרון הנכבה אצל הפלסטינים ואצל ערביי ישראל
15.....	זיכרון הנכבה בחברה הפלסטינית
18.....	יום הנכבה בראי בינלאומי ומדינות ערב בפרט
20.....	האליטה הפוליטית הערבית בישראל והנכבה
22.....	מדינת ישראל וזיכרון הנכבה
25.....	פרק 3 : קוי הדמיון והשוני בדפוסי הזיכרון של השואה לנכבה
25.....	מתודולוגיה
26.....	דיכוי והכחשה הדדית של הזכרון
27.....	שימוש בסרטים, ספרים ואמנות
28.....	שימוש במוזיאונים
29.....	זיכרונות דינאמיים
30.....	הסכמה בינלאומית לשואה, אך חוסר הסכמה בינלאומית לנכבה
31.....	סיכום
32.....	ביבליוגרפיה

"העולם לא יראה את הנכבה שלנו לפני שאנחנו נרגיש את השואה שלהם" (Kamel, & Huber, 2012, p. 374).

מבוא

עמים, חברות וקהילות, יוצרים לעצמם זיכרון קולקטיבי בהתאם לאירועים משותפים המבוססים על חוויות משותפות או על חוויות פרטיות שמנוכסות לטובת הכלל ובכך חוויות אישיות הופכות לזיכרון קולקטיבי. אירועים כמו השואה והנכבה מהווים אירועים מכוננים בקרב שני עמים – היהודים והפלסטינים בהתאמה, ועמים אלה מייצרים זיכרון לאירועים אלה בהתאם לחוויות כלליות והן אישיות (Ofer, 2009).

כאשר בוחנים את זיכרון השואה, ניתן להבין כי זיכרון זה עבר תמורות רבות לאורך השנים ובמהלך השנים השתנו מאפייני הזיכרון, הסוכנים האמונים על עיצוב הזיכרון, תוכן הזיכרון, וכיצד ראוי לזכור את האירוע. שינויים אלה התקיימו הודות לשינויים פוליטיים, חברתיים ואף בטחוניים. זיכרון אירועי השואה בראשיתו התמקד בניסיון להציג את מדינת ישראל כבית יחיד ליהודים ולהתמודד עם תחושת "הצאן לטבח" (ויץ, 1996; Ofer, 2000). לעומת זאת, לאחר משפט אייכמן בשנות ה-60, מלחמות ישראל, התבגרות צאצאי הדור השני של ניצולי השואה, ושחיקה בהגמוניה של המדינה כסוכן שאמון על עיצוב הזיכרון, כך הזכרון השתנה בהקשרים של מוזאוניס, ספרים, סרטים וסיפורים (שגב, 1991; Gutwein, 2009; Brog, 2003). מכאן ניתן להבין כי זיכרון השואה עשוי להיות דינאמי ולהתאים את עצמו בהתאם לתמורות פוליטיות, חברתיות וביטחוניות.

זיכרון קולקטיבי נוסף קיים גם בחברה הפלסטינית (כולל ערביי ישראל) שפיתחו זיכרון כלפי הנכבה- "האסון" בעקבות הקמת מדינת ישראל והמאבק האלים בין ישראל לפלסטינים. זיכרון הנכבה עשוי להיות שונה בין הקהילות הפלסטיניות בעולם ובישראל, ואלה עשויים לציין את יום הנכבה בסמיכות ליום העצמאות הישראלי או בהתאם לתאריך שבו הפליטים הוצאו מכפריהם (Masalha, 2008). בשנים הראשונות לנכבה, הזיכרון לא אופיין בקוהרנטיות עקב אי הנהגה אחת, אולם החל משנות ה-60 ואילך – עם הופעת אש"ף והפת"ח, החל להתפתח דפוס אחיד יותר של זיכרון הנכבה שהתבסס בעיקר של שני נתיבים, זיכרון רגשי של הפלסטינים לבתיהם, והן זיכרון בנוגע לחיי היום יום ושימוש בתיאורים מדויקים של כפרים ונופים (Masalha, 2008).

פרק 1 : זיכרון השואה בישראל ובעולם

זיכרון השואה בעולם ובמדינה ישראל בפרט חווה תמורות רבות במהלך השנים. הטענה המרכזית בשיח זה הוא כי זיכרון השואה בישראל השתנה בעקבות אירועים מהותיים שהתקיימו בישראל החל מקליטת הניצולים בישראל, הבאת אייכמן למדינה, שינויים במערכת החינוך ועוד (יבלונקה, 2001). לעומת זאת הזיכרון של השואה בעולם נשחק לאורך שנים כאשר מצד אחד מדינות כגון גרמניה, ומדינות אירופאיות אחרות נוטלות על עצמן את האחריות לשואה והן לא מערערות על קיומה והשפעתה על העם היהודי, אך כן ניתן להבחין בהתגברות הכחשת השואה בקרב אזרחים שונים; לעומת זאת מדינות אחרות – כדוגמת מדינות ערב, אלה מפתחות דיון עשיר יותר הכולל הן רטוריקה של הכחשת שואה, והן הסכמה שהשואה מוצדקת, או לחלופין השואה התרחשה אך השלכותיה פגעו לימים גם בעמים אחרים במזרח התיכון. רטוריקה זו החלה כבר עם הקמת מדינת ישראל, ונושא השואה ניקשר באופן ישיר לסוגיה הפוליטית והסכסוך בין ישראל למדינות ערב, וזיכרון השואה מעוצב בהתאם למידת העוינות הקיימת בין ישראל למדינות ערב (Jikeli, & Allouche-Benayoun, 2012). לפיכך ניתן להבין כי זיכרון השואה חייב להיבחן הן בראי הישראלי והן בראי הבינלאומי.

זיכרון השואה בישראל

יום הזיכרון בישראל נקבע בשנת 1951 והוא מצוין מאז בכל שנה בתאריך כ"ז בחודש ניסן, כשבוע לאחר תום חג הפסח, מתוך הכוונה לציין רצף סמיכויות הן למרד גטו וורשה והן לתאריך הקמת מדינת ישראל. ביום זה מתקיימים טקסים בבתי הספר וטקסים רשמיים של מדינת ישראל וכן נשמעת צפירה בת דקה בכל רחבי הארץ (Ofer, 2009). עבור מרבית הישראלים זיכרון השואה איננו חלק מזיכרון החיים שלהם ולמעשה מדובר בזיכרון שנרכש לאורך שנים באמצעות למידה, קליטה של טקסטים, נוכחות וחשיפה לטקסי יום השואה, חשיפה לאמנות שואה וחשיפה למוזיאונים כדוגמת יש-ושם. אופן המסרים שמועברים השתנה לאורך השנים כאשר בראשית הקמת מדינת ישראל המסרים היו בעיקר פוליטיים ואלה נועדו לחזק את מעמדה של מדינת ישראל כישות עצמאית ומגן ליהודים, ומצד שני לנגח ולקבוע מעמדות חברתיים בין לוחמים, ניצולים ועוזרים לנאצים (Ofer, 2009).

בראשית הקמת מדינת ישראל זיכרון השואה לא היה אחיד ולא התגבשה הסכמה בנוגע לאופי זיכרון השואה, מעמד הניצולים, מעמדה של מדינת ישראל – קל וחומר עם גרמניה, ואפילו היה קושי לקבוע את אופי דפוסי ההנצחה בישראל. בראיה כללית מדינת ישראל ביקשה לייצג את עצמה